

професіоналізму, компетентності. Підвищена увага приділяється особистісно-професійному аспекту, підготовці вчителя-майстра, здатного гнучко й творчо мислити в новому режимі роботи.

Третій етап, який розпочався на початку 80-х років і продовжується сьогодні, спрямований на подальше вдосконалювання системи підвищення кваліфікації вчителів: диверсифікованість навчального процесу, розробку і впровадження нових освітніх методик, установлення зворотного зв'язку в системі «учитель - учень».

Слід підкреслити, що впродовж останніх десятиріч в США прийнято ряд практичних заходів для радикального підвищення якості професійної підготовленості вчителів. Зокрема, була введена в експлуатацію автоматизована система керування Міністерства освіти, яка зв'язала всі штати країни в єдину систему. По кожному вчителю зібрані докладні дані: рівень професійної підготовленості, коли і які курси закінчив, які оцінки одержав, успішність у класі, соціальний стан, доходи родини, захоплення і т.д. Такі докладні дані дозволяють запропонувати кожному вчителю на вибір будь-який профіль курсів з урахуванням інтересів школи. Проїзд до місця навчання, забезпечення житлом, методичними матеріалами й посібниками бере на себе держава. Навчання на курсах носить добровільний характер. Однак успішне завершення курсів надає право вчителю підніматися службовими сходами і, що теж важливо – одержувати вищу зарплату. Підвищення кваліфікації враховується при атестації вчителя, яку потрібно систематично проходити через певні періоди часу.

Не можна не згадати про таку складову концепції «навчання упродовж життя» як університети третього віку, які надзвичайно поширені в США. Освітні програми для людей похилого віку («Older Learner Programs») розраховані як на людей без вищої освіти, так і на тих, хто закінчив вищі навчальні заклади і, перебуваючи на пенсії, бажає далі вдосконалювати і поглиблювати свої знання [5; 6].

Основні заклади, де реалізуються освітні можливості людей третього віку – це університети, коледжі, інститути, бібліотеки, рекреаційні центри. Учасники освітніх програм долучаються до участі у складанні програми, самі обирають предмети, форми і методи навчання.

Таким чином, в США успішно реалізується нова освітня парадигма «навчання упродовж життя».

Джерела

1. Aspin D., Chapman J. Lifelong learning: concept and conceptions. *International Journal of lifelong education*. 2000. 19 (1). P. 2–19.
2. Lucas C. J. *American Higher Education*. N.Y.: Palgrave Macmillan, 2006. 416 p.
3. Eisner E.W. Preparing Teachers for Schools of the 21st Century. *Journal of Education*. 1995. Vol. 70. P. 99-111.
4. Mentoring Teachers in Post-compulsory Education; A Guide to Effective practice / Ed. by Bryan Cunningham. N.Y.: David Fulton Publishers Ltd. 2005. 124 p.
5. Field J. Lifelong education on. *International Journal of lifelong education*. 2001. 20 (2). P. 3–15.
6. Lamb R. Participation in lifelong learning Institutes. *Educational Gerontology*. 2005. No 31. P. 207–224.

Козубовський Ростислав Володимирович

Кандидат педагогічних наук, доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МІЖЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ РЕГІОНІ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена проблемі міжкультурної толерантності соціальних працівників. Розкрито сутність понять «толерантність», «міжкультурна толерантність», представлена типологія толерантності. Підкреслюється особлива важливість міжкультурної толерантності соціальних працівників в полікультурних регіонах. Ключові слова: соціальний працівник, толерантність, міжкультурна толерантність, полікультурний регіон.

Професійна соціальна робота, яка почала успішно розвиватися в Україні порівняно недавно, стає все більш актуальною, що зумовлено певними соціально-економічними чинниками, погіршенням стану здоров'я населення, виникненням конфліктів на міжетнічному ґрунті. Соціальна робота базується на комплексі етичних стандартів, які охоплюють широкий спектр питань, зокрема продуктивних контактів між соціальними працівниками та їх клієнтами, які відрізняються за віковими, статевими, професійними ознаками, рівнем освіти, належать до інших культур. Відомо, що культура та етнічна приналежність може впливати на людей і визначати їх способи вирішення проблеми і взаємодії один з одним. Прийнята практика в одній культурі може бути заборонена в іншій. Щоб повною мірою зрозуміти і оцінити ці відмінності, соціальні працівники не тільки повинні бути знайомі з різними культурними традиціями і нормами, але й толерантно ставитися до них. Фахівцям соціальної роботи необхідно поглиблювати розуміння своїх особистих культурних цінностей і переконань, як один із способів розуміння значення

полікультурної ідентичності в житті людей та адекватного її сприйняття. Особливо це є важливим у поліетнічних регіонах України, до яких, зокрема, належить Закарпатська область, де проводилось наше дослідження. Тут здавна разом проживають українці, росіяни, угорці, словаки, румуни, поляки, євреї, цигани та інші національності. Працюють школи з навчанням мовами національних меншин. Без міжкультурної толерантності в таких регіонах професійна діяльність соціального працівника не буде ефективною. Водночас проведене нами анкетування виявило у частини студентів (майбутніх соціальних працівників) наявність упередженості стосовно деяких національних меншин регіону, зокрема представників ромського населення.

Вітчизняні науковці плідно досліджують різні аспекти соціальної роботи і підготовки фахівців соціальної сфери (С.Архипова, О.Карпенко, Н.Олексюк, В.Поліщук, Л.Романовська та ін.). Питання міжкультурної взаємодії висвітлюються в працях О.Агаркова, М.Галицької, Я.Довгополової, В.Свтуха, І.Миговича та ін. Сьогодні більш детального вивчення вимагають питання міжкультурної толерантності соціальних працівників та її формування.

Метою даної статті є обґрунтування ролі міжкультурної толерантності у професійній діяльності соціального працівника.

Слід відзначити, що термін «толерантність» походить від латинського «tolere» і дослівно перекладається як «переносити», «витримувати». «Філософський енциклопедичний словник» дає таке визначення толерантності: «Толерантність – від лат. tolerantia – терпимість –термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних)» [1, с.642].

Толерантність — це терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки. Це повага або визнання рівності інших, відмова від домінування чи насильства. Інакше кажучи, постійні, цілеспрямовані зусилля для створення такого інформаційного поля, яке б культивувало в людині і суспільстві настанову на самообмеження, злагоду та співробітництво, на емоційну мобілізацію на злагоду культур. Це також визнання легітимності законних інтересів іншого, що не розходяться з мораллю, і відвертість по відношенню до його досвіду, готовність до діалогу і до розширення власного досвіду у цьому випадку.

На думку П. Ніколсона [2], ідея толерантності є певним особистісним, суспільно визначеним концептом, який передбачає не просто досягнення поставленої мети, а вимагає певного обмеження. С. Дрожжина та М. Чернишова характеризують толерантність як загальнолюдську цінність й основу для розбудови людських контактів у взаєминах між особистостями, між різними за організацією соціальними групами й народами [3, с. 352], а О. Романчук наголошує, що «установка на толерантність є не стільки раціональним, скільки вольовим актом і проявляється в діях, а не в абстрактних роздумах на тему» [4, с. 88].

Отже, можна узагальнити, що особлива аксіологічна значущість толерантності як вияву самообмеження конкретної особи полягає в тому, що це суб'єктно-особистісне добровільне обмеження, а не результат примусу, що здійснює кожна людина на ґрунті власних особистісних переконань і життєвих цінностей.

Організація Об'єднаних Націй оголосила 1995 рік роком толерантності. В рамках його проведення державами-членами ЮНЕСКО була прийнята Декларація принципів толерантності, що містить такі визначення цього поняття: повага, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності; політична й правова потреба; активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Зокрема, в Декларації принципів толерантності [5] зазначено, що толерантність «означає повагу, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості» (стаття 1, 1.1); «це те, що уможлиблює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру» (стаття 1, 1.2); «поняття, що означає відмову від догматизму й абсолютизму, утвердження норм, закріплених у міжнародно-правових актах у галузі прав людини» (стаття 1, 1.3).

На початку XXI століття проблема толерантності набула особливої актуальності у зв'язку з процесом глобалізації, що зіштовхує релігійні, національні та етнічні ідентичності різних культур і народів. Формування громадянського суспільства неможливе без відповідного усвідомлення фундаментальних цінностей демократії. Однією з основних таких цінностей є цінність толерантності. Проблема толерантності сьогодні – одна з центральних проблем як глобального, так і національного порядку.

Дослідження науковців засвідчують, що проблема толерантності охоплює всі сфери суспільного життя нації: соціальну, релігійно-конфесійну, політичну, особистісну, міжетнічну.

Існує типологія толерантності за соціальними сферами її буття:

1) гендерна толерантність – неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншої статі, відсутність ідей про перевагу однієї статі над іншою;

2) вікова толерантність – неупередженість до апріорних «недоліків» людини, пов'язаних з її віком. Вікова толерантність цілком може поєднуватися із прийнятою у багатьох культурах повагою до осіб похилого віку;

3) освітня толерантність передбачає позитивне ставлення до людей з різним рівнем освіти, правда, це не стосується тих випадків, де рівень освіти суб'єктів є вирішальним чинником і повинен відповідати вимогам професії;

4) міжнаціональна толерантність – терпиме ставлення до представників різних націй, здатність не переносити недоліки і негативні дії окремих представників національності на інших людей, ставитися до будь-якої людини з позиції «презумпції національної невинності»;

5) расова (етнічна) толерантність – відсутність упереджень до представників іншої раси, етносу;

6) релігійна толерантність – терпиме ставлення до догматів різних конфесій, релігійності з боку віруючих і невіруючих, представників різних конфесійних груп;

7) географічна толерантність – неупередженість до жителів невеликих або провінційних міст, сіл і інших регіонів з боку столичних жителів і навпаки, або ж до жителів інших країн;

8) міжкласова толерантність – терпиме ставлення до представників різних прошарків населення – багатих до бідних, бідних до багатих;

9) фізична і фізіологічна толерантність – терпиме ставлення до хворих, інвалідів, фізично неповноцінних, осіб із зовнішніми вадами і т.д.;

10) політична толерантність – терпиме ставлення до діяльності різних партій і об'єднань, висловлювань їх членів і т.д.;

11) сексуально орієнтована толерантність – неупередженість стосовно осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією;

12) маргінальна толерантність (толерантність стосовно маргіналів) – ставлення до бездомних, жебраків, наркоманів, алкоголіків, ув'язнених і т.д.

Безперечно, фахівець соціальної роботи, який працює з різними категоріями населення, повинен проявляти у своїй діяльності всі види толерантності, проте в даній статті зосередимо увагу на міжетнічній, або міжкультурній толерантності, яка особливо важлива для успішної діяльності в полікультурних регіонах.

Слід відзначити, що термін «міжкультурна толерантність» часто вживається у науковій літературі як синонім до таких термінів, як «міжетнічна толерантність», «етнокультурна толерантність», «соціокультурна толерантність», «міжнаціональна толерантність» та ін. Всі ці терміни мають певну специфіку. Наприклад, соціокультурною толерантністю у вузькому значенні вважається проявом терпимого ставлення до представників певної соціальної категорії та носіїв певної субкультури. У широкому розумінні поняття соціокультурної толерантності певним чином порівнюють з терміном міжкультурної толерантності, оскільки він розглядається багатьма вченими як моральна якість особистості, що характеризує її терпиме ставлення до інших людей, незалежно від їх етнічної, національної та культурної приналежності, терпиме ставлення до інших поглядів, звичаїв, звичок. В даному випадку термін «соціокультурний» практично ідентичний значенню понять «етнічний» та «етнокультурний», які є базовими у визначенні поняття міжкультурної (етнокультурної) толерантності. Таким чином, поняття «етнокультурна толерантність» або «міжкультурна толерантність» є наслідком конкретизації поняття «толерантність». Зберігаючи весь спектр семантико-модальних характеристик останнього, міжкультурна толерантність реалізує їх відносно суб'єктів, які відносяться до різних культурних традицій.

Незважаючи на певні відмінності у підходах до визначення феномена міжкультурної толерантності, вважаємо, що загалом під міжкультурною толерантністю слід розуміти комплекс якостей особистості, які дозволяють їй виявляти терпимість, повагу і доброзичливе ставлення до представників інших етнокультурних спільнот і феноменів інших етнокультур. Даний комплекс виражається в розумінні значущості культурного «Іншого», сприйнятті його як рівноправного суб'єкта взаємодії, у визнанні його права на несхожість і своєрідність, у здатності захистити себе від негативного впливу з боку «Іншого» на основі терпимості.

Міжкультурна толерантність вимагає від соціального працівника саморозвитку і руху від базових соціокультурних знань до розвитку міжкультурної сенситивності у взаємодії з клієнтом. Самоусвідомлення і ціннісна рефлексія є основою для професійного розвитку.

Соціальні працівники повинні володіти спеціалізованими професійними знаннями, розуміти історію, традиції, цінності груп клієнтів, з якими вони працюють. Для цього слід використовувати будь-яку можливість розширити свої культурні знання і досвід шляхом поглиблення розуміння в таких галузях знань: вплив культури на поведінку людини; установки і цінності; особливості організації підтримки в

різних соціокультурних групах; роль мови, мовних шаблонів, стилів і способів комунікації; вплив соціальної політики на систему надання послуг; ресурси, які можуть бути використані для роботи з певними категоріями осіб; можливі протиріччя між професійними цінностями і потребами клієнтів з різних соціокультурних груп; відношення до влади в суспільстві, соціальних інститутів або установ і вплив на клієнтів, представників різних етнокультурних груп.

Все це в кінцевому рахунку сприяє формуванню міжкультурної толерантності. Особисті характеристики толерантного соціального працівника включають якості, які відображають розуміння і співчуття, здатність гнучко орієнтуватися у всьому діапазоні можливих рішень, відкритість і сприйняття відмінностей між людьми, готовність вчитися працювати з клієнтами різного культурного походження, особисту протидію дискримінації за етнічними ознаками.

Вважаємо, що питання формування міжкультурної толерантності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки вимагають подальшого дослідження.

Джерела

1. Філософський енциклопедичний словник [ред. колегія: В.І. Шинкарук (голова) та ін.]. К.: Абрис, 2002. 742 с.
2. Nicholson P. Toleration as a Moral Idea. *Aspects of Toleration* / Eds. J. Horton, S. Mendus. London, New York: Methuen and Co. Ltd., 1985. P. 111–119.
3. Дрожжина С. В., Чернишова М. В. Вплив толерантності на формування громадянського суспільства в Україні. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология»*. Том 24 (65). 2012. № 1–2. С. 346–353.
4. Романчук О. Соціальна толерантність як фактор суспільної свідомості. *Вища школа*. 2004. № 1. С. 87–91.
5. Декларація принципів толерантності. Утверждена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 р. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503

Акіншина Ірина Миколаївна

Кандидат філологічних наук, доцент

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

СТАН ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНБАСУ В ПЕРІОДИЦІ РЕГІОНУ 1941 – 1943 рр.

Стаття присвячена висвітленню питань стану промисловості періодикою Донбасу 1941-1943 рр. Проаналізовано тематику регіональних газет часів німецько-фашистської окупації. Досліджено провідні теми та проблематику видань цього періоду з поданого питання. Ключові слова: преса, газета, окупація, промисловість, підприємства.

Події періоду Другої світової війни вже протягом багатьох десятиріч є об'єктом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. На сучасному етапі розвитку науки дослідження з вказаної проблематики набувають особливої гостроти та актуальності, потребують поглибленого осмислення та висвітлення.

Це пов'язане з розширенням кола досліджуваних питань, відходом від старих ідеологічних штампів і стереотипів в оцінці подій, появою та розвитком нових концептуальних положень. Особливо це стосується періоду німецько-фашистської окупації України, і, зокрема, східної її частини, яка входила до складу прифронтової смуги. На жаль, на базі вже введених до наукового обігу джерел дуже складно, а інколи часто й зовсім неможливо відтворити процеси, які відбувалися на території регіону. У зв'язку з тим постає нагальна необхідність уведення до наукового обігу нових джерел, які раніше використовувалися дослідниками дуже обмежено, фрагментарно та упереджено, або ж навіть сприймалися негативно. Ретельний та доскіпливий їх аналіз може значно розширити наше уявлення про події того часу в регіоні.

До числа таких джерел, які дійшли до наших днів, повною мірою можна віднести пресу, що видавалася під час окупації на території сходу України.

Отже, стаття носить описовий характер. Її метою є виявлення на сторінках періодичних видань Донбасу 1941 – 1943 рр. матеріалів, у яких відтворено стан промисловості регіону зазначеного періоду.

Під час планування агресії проти СРСР чільне місце нацистами відводилося перспективам використання його промислових, сировинних, аграрних та трудових ресурсів. В основоположному програмному документі нацистів з цього питання – «Директивах з керівництва економікою у знов окупованих східних областях» («Зелена папка») наголошувалося на необхідності вживання «...всіх заходів для негайного і повного використання окупованих областей в інтересах Німеччини» [13, с. 40], тому не дивно, що після окупації Сходу України – однією з основних економічних баз країни – гітлерівці приступили до виконання своїх намірів. Періодична преса містить інформацію про хід та основні напрями політики окупантів та підконтрольних їм місцевих властей, спрямованої на поновлення роботи промислових підприємств регіону й одержання від них продукції. Частково матеріали періодики із зазначеної тематики було використано в спільному дослідженні М. Загоруйка та А. Юденкова [22, с. 223].